

КОСМИЧКА СИМБОЛИКА У РАНИМ УМЕТНИЧКО- ДОКУМЕНТАРНИМ ФОТОГРАФИЈАМА САЊЕ ЦВЕТКОВИЋ¹

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Филозофски факултет, Косовска Митровица

E-mail: nikola.cvetkovic@neobee.net

Резиме: У овом прилогу настојимо да укажемо на вишезначност космичке симболике на раним и најранијим уметничко-документарним фотографијама Сање Цветковић (*Лесковац јуче, данас и сутра и Опстанак*). Млада уметница астро-поетски доживљава време и простор завичајног града. Она урбане структуре као и природу, цвеће, сагледава и „чита у оригиналу“, обликујући једноставну, а ипак вишезначну космичку симболику. Као песник природе и пејзажа ангажовано указује на проблеме еколошке угрожености у савременом свету.

Фотографија као ликовно стваралачка техника и уметничка форма која има дугу традицију, све се више отвара према различитим видовима естетског изражавања. Стварност коју она настоји да оваплоти, чини се да је много обухватнија, шира и свестранија, но што њена уметничко-стваралачка техника и форма може да саопшти.

С временом, и у савременој уметничкој фотографији, документ и документарност се креативно намећу и теже да постану саставни део уметничког садржаја, како би животне представе на њој постале неодвојиви део целовитије слике света и обухватнији израз свеукупне реалности.²

¹Сања Цветковић је рођена 1. X 1992. у Лесковцу. Похађа Школу за текстил и дизајн у родном граду, на смеру Техничар дизајна, ентеријера и индустријских производа. Фотографијом се активно бави од 2005. године. До сада је учествовала на више колективних изложби:

Дани екологије, 6.6.2008, Школа за текстил и дизајн, *Лесковац данас, јуче и сутра, Природа је јача – Опстанак*. Прва изложба фотографија фото-школе ФК Лесковац; 60 година ФК Пожаревац; Youth Miniature 2009, Крањ, Словенија (сребрна ФИАП медаља); Републичка Омладинска изложба у Чачку; Лесковац кроз мој објектив; Фотографија као средство комуникације; Изложба фотографија са *Првог самита фотографа ex-Југославије*; X међународно Бијенале минијатура у Горњем Милановцу (похвала жирија).

²Др Станиша Величковић, *Документ и прича*, Градина, Ниш, 1998, стр. 10.

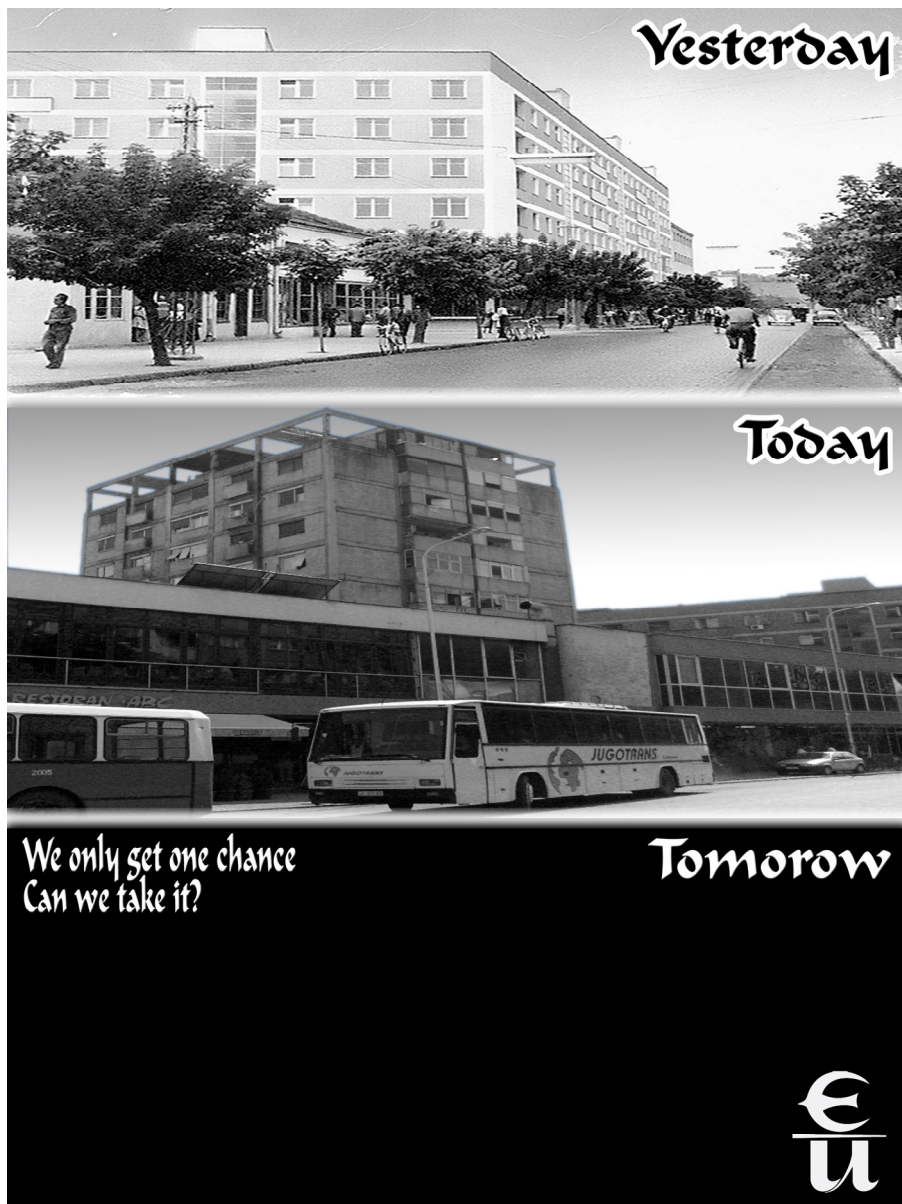

Слика 1. Сања Цветковић: *Енергија Лесковца*.

Сања Цветковић уметничко-документарном фотографијом *Лесковац јуче, данас, сутра*, уклопила је некада давно снимљени животно-просторни амбијент старог Лесковца (у горњем делу) свог ликовног триа, „суочавајући“ га, истраживачки прецизно, са данашњим, савременим (у средишњем простору) – назначавачући безизгледним тавнилом његову мрачну перспективу у доњем, „хтонском“ делу фотоса. Тако је она, иако још на самом почетку своје уметничке каријере, створила дело *процесуалне уметности*, које акционо бележи три различите животно временске ситуације у простору родног града, коме се обраћа ангажовано, креативно истраживачки, забринута за могуће поништавање тог завичајног амбијента у будућности. На ту тамновиту и крајње невеселу исходну могућност, упућује је драматична и скоро трагична судбина поништеног и са земљом „сравненог“ дела старог Лесковца, која је била временски омеђена и непоновљива у своме трајању, вешто сучељена са „огољеном“ садашњицом и погибелном сутрашњицом.

Уметничко-документаристичка фотографија *Лесковац јуче, данас, сутра* упућује на астро-поетски доживљај времена³ као разлике између виђења града *јуче*, са ониским дућанима покривеним ћерамидом, па у следу догађаја *данас* када на том истом простору узрастају модерна архитектонска здања и вишеспратнице, до тамновитог, мрачног и безданог *сутра*. Време и простор на овој фотографији, креативно указују на изванредан поредак, као и на трајање и промене које су се догодиле у родном граду младе уметнице.

³У астрономији, време је размак између два опажања у следу догађаја одређених посматрањем ротације и часовног угла неког небеског тела. „Мерењем часовног угла неке звезде стајалице добија се јединица времена, тј. *звездани дан* који је одређен са два узастопна проласка те звезде кроз исти Меридијан“. – *Енциклопедија Лексикографског завода 7*. Загреб, МСМЛХИВ, стр. 697.

Слика 2: Сања Цветковић: Лесковац јуче, данас, сутра.

Лесковац *јуче* у психопоетичком смислу је за Сању био акт истраживања, превртања по старим фотографијама; потом вид сазнања пролазности и промена које су се догодиле тамо где су некад били дућани старе чаршије а сада полусолитерска здања, са наглашено симболичким присуством аутобуса „Југотранса“, који означава: пролажење, трансформације. Симболичко

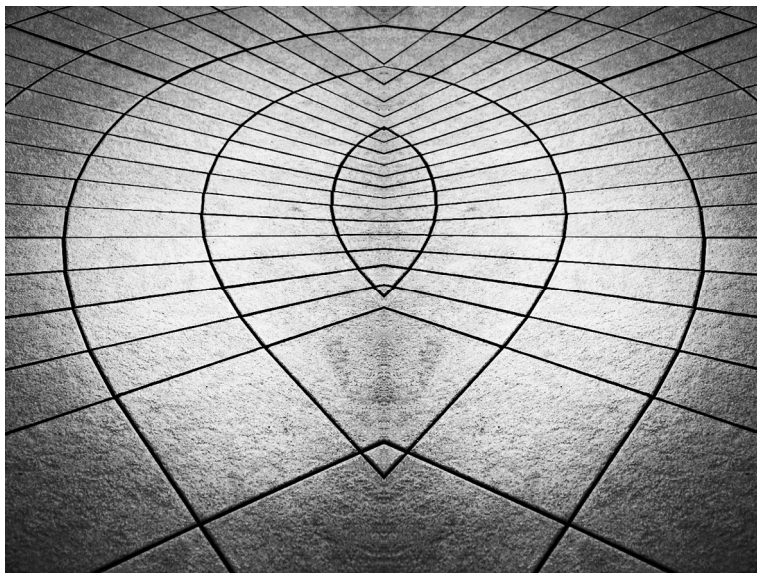
приказивање времена овде се заснива на визуелно-документаристичком и уметничко-естетском приказивању радикалних промена и то архитектонским структурама, дрворедом, присуством бициклисте и људи (*јуче*), а аутобуса и возила (*данас*) који су отели и „поробили“ простор људима, којих више нема. Архитектонско структурирани знаци, хортикултурна линија посеченог дрвореда, те бицикли у односу на четвороточкаше апострофирају време као феномен природе и уметнички доживљај простора и промена у њему.

Сања Цветковић на својој фотографији даје наративно фактографски приказ временске променљивости и то кроз крупне структурне промене па све до егзистенцијалног поништавања, и то *миметички*, приказивањем момента, који се преко откривених, сазнатих и семантичких индикатора разазнаје као моменат у процесуалности. Уметница је серијално временски и континуално узастопно приказала *Лесковац јуче, данас и сутра*, концептуално реконструишући *прошло* у апроксимацији са *садашњим* и нихилистички безизгледним *сутра*. Серијом од три фотографије, поређаних једне испод друге, од којих је свака дискурзивно изражајна на свој начин и открива одређено стање и збивање у простору, као и своју филозофију времена у малом.

Гледано са феноменолошког становишта, на овој фотографији Сање Цветковић време (*јуче, данас, сутра*) спекулативно може да се повеже са идејом пролазности и прикраћене будућности. Поетски евидентирано сећање на минуло је – *прошлост* – док је наративно опричано у средишњем делу фотографије – *садашњост* – а тамновито, непрозирно и нихилистичко је – ампутирана будућност.

За ову младу уметницу време је самосвојна егзистенцијална категорија повезана са урбанизацијом и људским опстајањем. Она сучељава време, завичајни простор и људе, које настоји да сагледа у временској перспективи. Све промене времена у њеном уметничко-поетском бићу и трагалачко-документаристичком поступку саставни су део њеног креативног поступка. Код ње се феномен времена појављује и у историјско-егзистенцијалној димензији као прошлост, суморна садашњост и бесперспективна будућност. У њеним уметничким визијама присутан је унеколико прикривени вид интерполације. То историјско време које она ангажовано региструје, донекле је ван њеног утицаја у датим социо-политичким околностима града у коме живи, али оно се, у еколошком и сваком другом смислу, одражава на маловарошку средину и људе у њој, па се ту унеколико изражава карактеролошка животна ситуација и функција.

Ова успела уметничко-документарна фотографија младе и даровите Сање Цветковић, носи у себи, поред *информативног* (Лесковац некад и сад), и дубљи естетски смисао и значај. Посматрач овог концепцијски оригиналног дела и читалац пропратног текста и легенде, има отворену могућност да сам реконструише стваралачки процес настајања, конкретну животно-стварносну ситуацију и могућа збивања и догађања у историјској перспективи.

Слика 3: Сања Цветковић: *Путање*.

На једној од првих уметничко-документарних фотографија Сања Цветковић је вешто остварила синтезу поетског у прошлости, огољено прозаичног у садашњости и драматски поражавајућег у будућности; синтезу самосвојног угла посматрања, трагичке изборљивости, складног компоновања и занатске вештине, што све укључује у себе и друге интервизуелне и интертекстуалне видове естетског исказивања и одговарајуће облике комуницирања. Тиме је недвосмислено назначила па и открила велике могућности и способности трансформисања визуелног, информативно-сазнајног, идејно-естетског и уметничко концепцијског. Упадљиво место у овој креативној синтези има промишљени и проживљени спој документарно-фактографског, стварносно-појавног, у датом тренутку и уметнички вредносног и естетски осмишљеног у захвату, амбијентално-ситуационог, а све у њиховим вишеслојним преплитањима и манифестацијама. У структуру овог дела младе уметнице сажимају се идејно узносито, истраживачко, истанчано занатско, документаристички сазнајно и изнад свега уметнички и естетски уобличено. Тако уметничка фотографија Сање Цветковић постаје синтетички облик визуелног, амбијенталног, историјско процесуалног, уз ослањање на фактографско и стварносно, у креативном преобликовању и приказивању света и живота, који је скоро надстварно истинит, а не само уметнички вероватан.⁴

⁴На уметничко стваралаштво Сање Цветковић генетски је утицао и деда Предраг Момчиловић, рођен 25.VII 1940. у Лесковцу, где је завршио Гимназију, а потом Правни факултет у Београду 1963. године. Убрзо потом (1966) положио је

Слика 4: Сања Цветковић: *Опстанак*.

Бројним уметничким фотографијама Сања Цветковић показује да припада оним духовима првог реда који *читају природу у оригиналу*, како би рекао филозоф Божидар Кнежевић. А човек ни у својим најлепшим и васељенски узноситим сањаријама није могао смислити нешто лепше и чаровитије од васколике природе (Ламартин).

Сања Цветковић је песник природе и пејзажа на својим фотографијама. Она је у стању да на врло јасан, скоро „опипљив“ начин прикаже оно што је небески плаветно и узносито, космички недохватљиво, божански заводљиво,

правосудни испит и тада постао најмлађи адвокат у Србији. У завичајном Лесковцу био је један од најугледнијих и најуспешнијих адвоката; после преране смрти, адвокатску канцеларију са успехом воде кћери Вукица и Виолета. Поред осталог, креативно се бавио музиком (кларинет) и аматерски уметничком фотографијом, па је у сопственој лабораторији развијао фотографије и филмове. Био је фасциниран црно-белом фотографијом и могућношћу приказивања објекта помоћу светла и сенке, што често користи и његова унука Сања.

(на пример црква у Лесковцу виђена кроз гране неке врсте дрвета живота). Али и да уметнички прикаже оно што је ниско, наизглед тривијално, у пропасти и распадишту – поносни цвет маслачка који се жовијално пробија и узраста ка висинама, упркос томе што је притиснут пет амбалажом наше савремености, фолијама, сваковрсним сметлиштем, крпама, теглама, папирима, деловима кутије од плазма кекса и сл. На уметничкој фотографији *Опстанак*,⁵ са програмско еколошким исказом: *Природа је јача*, она приказује сучељење смрти и поништавања са снажним отимањем и борбом за опстанак, једног усамљеног цвета маслачка који на виткој стабљици, што се пробија и могољи између нападних боца и смећа – подиже своју жуто-златасту цветну круницу навише ка спасоносном небу. То је нека врста еколошки борбене „предигре“ за будућност у мртвосаном сивилу ђубришта и боца негде изнутра магличасто орошених капљицама животодавне, али зачепљене, пригушене, воде. Активно делатна преданост природно виталистичког и жовијалног над сметлишно поништавајућим. За младу уметницу је подстицајно надахнуће *п р и р о д а*, јака и неуништива. Она је овде, заједно са небески цветном круницом, моћан подстицај уметничком истраживању. Тај природотворни и унеколико неуништиви цветак са извијеном стабљиком постаје својеврсна небеска „грација“ која, отимајући се смрти (као Андрићева Аска пред вуком) плеше, уздиже се, бежи из ништавила ђубришта и расте ка висинама. Ту је видљив значајан удео интелектуално-истраживачког и креативног, што се може приписати уметничко плодотворном чину. А очитује се и сродност Сањиног уметничко-претраживачког задатка са логиком еколошки борбених настојања да се одбрани и очува природа. Ове појединости саставни су видови уметничке поетике Сање Цветковић, који се испољавају и у каснијим њеним фото-визуелним захватима.

Вишечлано цвеће може да симболизује човеков микрокосмос (петочлани), или макрокосмос (вишечлани цвет). Због звездасте структуре круничних листића цвет доста често симболизује сунце и земаљски шар.⁶ Цвет маслачка који доминира на уметничкој фотографији Сање Цветковић, са више круничних листића жуте боје, симболизује сунце, као и животну снагу, а у овом случају и психотропску структуру. Он је усправан и отворен према небу и његовим даровима и оличава неку врсту радости живљења у сивом и суморном амбалажном и сметлишном окружењу. Тај цвет маслачка⁷ расте из земље и околног ђубришта и светли и симболизује развој појавног света у притешњеним и тескобним околностима. У непосредној близини тог

⁵ Изложба *Дани екологије*, б. VI 2008, Школа за текстил и Дизајн, Лесковац.

⁶ Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Плато, Београд, 2004, стр. 54.

⁷ Маслачак, попино гумно, жућеница, милосавка, у народној медицини служи као „од грознице трава“ – Вук Ст. Караџић, *Српски рјечник*, Нолит, Београд, 1969, стр. 347. Веселин Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, СКЗ, Београд, 1994, стр. 148.

расцветаног жутог маслачка, који је сав у знаку соларног симболизма, налази се други са тамно свенулом стабљиком, сав очерупан и огољен. Тај некада соларни цветак, сада са покиданим латицама, асоцира на оно библијско да је човек као пољски цвет. „Дуне ли ветар на њега, и одува ли га, и место на коме је до малопре стајао неће више знати за њега“ („Псалм 103, 15-16). Сања Цветковић, свесна све веће еколошке угрожености у

Слика 5: Сања Цветковић: *Одбачена.*

савременом свету, овом уметничком фотографијом снажно и убедљиво протествује против уништавања природе, за коју мисли да је ипак јача од рушилачких сила рашчињавања. „Сликајући“ цвет маслачка са узносито подигнутом главицом, који се силовито бори за свој опстанак, она је недвосмислено показала да је природа и у најмањем – највећа. Све је у природи у сталном кретању, а у њему је „све што живи осуђено, због свог опстанка и одржања, на одбрану...“, записује Иво Андрић у *Знаковима поред пута*. Сања Цветковић као да је имала у виду ове Андрићеве речи када је обликовала своју уметничко визуелну представу о п с т а н к а, како је и насловила фотографију. У њој се креативно развила и разиграла свест и потреба да ангажовано уметничко-истраживачки осветли и ликовно обасја угрожену природу у свом окружењу.

**COSMIC SYMBOLISM IN EARLY ARTISTIC DOCUMENTARY
PHOTOGRAPHIES OF SANJA CVETKOVIĆ**

In this paper we try to point out on the ambiguity of the cosmic symbolism in the early and earliest artistic documentary photographs of Sanja Cvetković (*Leskovac yesterday, today and tomorrow* and *Survival*). A young artist sees astro-poetically the time and space of native city. At urban structure and at nature and flowers, she looks and "reads originally", forming a cosmic symbolism simple, but yet with multiple meanings. As a poet of nature and landscape she points to problems of environmental vulnerability in the modern world.